

Системоутворювальний феномен української державності як свобода пропаганди національної ідеї

Ідеться про сукупність цінностей суспільства, на яких формується національний ідеал, та про домінуючу функцію української преси: її автор вбачає у передачі сучасним поколінням методології національних ідеалів як суспільного явища, що утримує народ в історії, передаючи потужні, здобуті величезними зусиллями можливості.

Ключові слова: українська державність, свобода пропаганди, національна ідея.

The article considers the whole of values of society which form national ideal and dominant role of Ukrainian press. The author presents the Ukrainian press as a link with methodology of national ideals as social phenomenon which keeps people in history and passes great possibilities.

Keywords: Ukrainian state, freedom of propaganda, national ideas

Идет речь о совокупности ценностей общества, на которых формируется национальный идеал, и о доминирующей функции украинской прессы, которую автор видит в передаче современным поколениям методологии национальных идеалов в качестве общественного явления, что поддерживает народ в истории, передавая мощные, полученные громадными усилиями возможности.

Ключевые слова: украинская государственность, свобода пропаганды, национальная идея.

Самоцінність особистості людини в демократичному суспільстві вважається однією з безсумнівних переваг цього суспільства, його найвищим пріоритетом. Світове співтовариство, до якого прагне Україна, виробило системні гуманістичні підходи до прав і свобод (див. прим. 1), які ґрунтуються на визнанні гідності людини, її незалежності й справедливого користування земними благами; звільнення її від страху за своє майбутнє. Лише на основі неухильного правового забезпечення основних прав і свобод людини держава може сподіватися на справжній суспільний поступ і повагу в народів світу. Славнозвісна "Загальна декларація прав людини" [1], ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН ще в 1948 р. й ратифікована Україною, зокрема, проголошує право людини брати участь в управлінні державою. Воля народу має стати основою влади уряду й у зв'язку з цим кожен має право на свободу думки, совісті, переконань і на вільне вираження їх. Для сучасної журналістики особливим змістом наповнюється положення про вільне, безперешкодне дотримання своїх переконань, свободу пошуку, одержання й поширення інформації та ідеї будь-якими засобами незалежно від державних кордонів. Слід наголосити, що саме в річищі цих положень змістовно вбудована ст. 34 Конституції України, яка законодавчо гарантує кожному громадянину право на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [2, 84]. Законом України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" декларується право громадян вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом досту-

пу інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації.

У свою чергу склалися позитивні традиції у тлумаченні зазначених проблем у журналістських колах — як міжнародних, так і національних. Скажімо, у "Хартії свободи преси", прийнятій журналістами 34 країн у Лондоні 1987 р., йдеться про те, що свобода преси забезпечує свободу народу. Чимало документів Міжнародної федерації журналістів поглиблюють сучасне розуміння предмета дослідження. Як найперший принцип декларується повага до правди й право громадськості знати правду. А для цього журналіст повинен захищати принципи свободи суспільства й особи, застосовувати чесні методи здобуття інформації, готувати матеріали згідно з фактами, вважаючи злочинними дезінформацію, наклеп, необґрунтовані звинувачення тощо. У документах Міжнародної федерації журналістів ухвалено конкретні принципи та стандарти поведінки журналістів, що мають забезпечувати демократичну медіакультуру, яка ґрунтується на глибинному розумінні демократії та свободи слова, служить утвердженню соціальної справедливості в усьому світі насамперед вільним обміном інформацією, поглибленням незалежної ролі журналістики в суспільстві, що функціонує на засадах єдності законодавчих гарантій та цивілізованих стандартів етичної поведінки професійних журналістів. Ці документи знайшли розуміння й підтримку в незалежній Україні, допомогли створити "Етичний кодекс українського журналіста" [2, 368]. Специфіка його полягає в тому, що акценти ставляться на прагненні журналіста виявити максимум творчих можливостей в утвердженні в

суспільному житті національних ідеалів правди, добра й справедливості, неодмінно виявляючи риси честі й об'єктивності, коректності та відповідальності за свою справу. При цьому недопустимими є методи роботи, які ведуть до неправдивих повідомлень, завдають шкоди честі та гідності людини. Відповідаючи на нападки "Вестника Южной и Ю.-З. России", В. Антонович, зокрема, зазначав: "Известно, что труднее всего доказывать аксиомы, что легче всего обвинить любого человека в любой задней мысли на том только основании, что эта мысль могла зародиться в его голове. Печально состояние общества, в котором можно клеветать, подозревать и гнать людей не на основании дел и фактов, не на основании даже заявленных убеждений, а единственно только на основании предположения, что известные убеждения могут существовать в голове таких-то людей. Явления подобного рода мы встречаем только в обществах и личностях окончательно выживших из ума или вследствие продолжительного исторического разврата, или же анархического бреда" [3].

Журналіст відстоює свої переконання, погляди на суспільність, протидіє екстремізму та обмеженню громадянських прав, пропагує прогресивні моделі облаштування життя на методологічній основі українських національних ідей та ідеалів як комплексу уявлень про сутність, призначення та історичний шлях нації. Звичайно ж, не з політико-кон'юнктурних, а з науково-творчих конструктивно-будівничих міркувань прагне дати українцям усвідомлення природного права вільно й безперешкодно обирати свою державницьку долю, влаштувати власне життя. Через національні ідеї та ідеали народ пізнає себе, розвиваючи державницькі підходи до демократичного цивілізаційного руху в системоутворювальному феномені української державності, наповнюючи конкретним змістом вектори соціально-економічної політики. Особливо в такий складний революційно-переломний період нашої нинішньої історії мали би чітко й виразно пропагуватись система національних ідеалів як потужного морально-політичного фактора згуртування народу, мобілізації його волі та активізації зусиль на досягненні дійсної свободи і суспільного поступу, перетворенні його в реальний чинник світових цивілізаційних процесів.

Це стосується, не в останню чергу, національної еліти, яка як провідник нації нарешті повинна сповна збагнути свою відповідальність перед народом до ефективних суспільних зрушень, змін в економічному й політичному становищі, а політичні програми та гасла не були б "зафарбовані" лише передвиборними колоритами, а вели до здійснення адекватного народним сподіванням курсу, могли підняти на його здійснення широкі суспільні верстви заради ідеалів соціальної справедливості. Можна цілком погодитися з авторитетними авторами однієї з сучасних наукових

праць, які зробили в ній, зокрема, такий методологічного характеру акцент: "Звернення у кризові періоди саме до національної ідеї часто, навіть попри загально гуманістичні, універсальні цінності, пояснюється тим, що вона є найпростішою і найдоступнішою формою соціальної ідентичності людей. Без неї неможливо втягнути широкі верстви населення у процес глобальних перетворень. В умовах кризи, коли людина не знаходить можливості для того, щоб повною мірою реалізувати себе, національна ідея стає екстремальною, підноситься до рівня системи корінних переконань, остаточним поглядом людини на життя, на світ, в який вона повірила. Ця віра може спиратися або не спиратися на знання, може бути релігійною чи навпаки. Важливо, щоб людина чітко бачила будову свого світу. Коли ж втрачаються орієнтири, настає криза, яку називають перехідним періодом. Людина живе "на рівні" цього часу тимчасовим нестабільним життям. У цьому і полягає її драматизм... І тут на допомогу приходять нетлінні національні цінності" [4, 21].

Насправді нетлінна тяглість національних ідей мала б динамічно розвиватися не лише в сучасній науковій суспільно-політичній думці та ідеології, а й у засобах масової інформації з їх впливовим інтелектуально-організаційним потенціалом для поглиблення реальних суспільно-політичних перетворень в Україні, правильного вибору цілей національного розвитку та шляхів їх реалізації, плекання й виховання політичних сил, спроможних підтримувати й реалізовувати програмні засади, роблячи національні ідеали ефективним чинником конституювання нації, що прагне позбутися утиску людських прав і свобод, масового зубожіння народу, зберігши при цьому свою самобутність, культурно-історичну цілісність і державний суверенітет, сприймаючи загальнолюдські цінності як умову повнокровного входження у світову спільноту.

Поняття "ідеал" фактично однокореневе, одного ряду з поняттями "ідеологія", "ідея". Тлумачні джерела визначають їх етимологію тим же словом. Ідеологія (гр. *idea* – ідея, образ і *logos* – слово, поняття) – система ідей, яка виражає ідеали, інтереси певної групи людей, суспільства; ідеал (гр. *idea* – ідея, образ) – вища мета, що визначає поведінку людини, групи людей, суспільства. Ідеал поступово реалізується в історії, підкоряючи реальність силі ідеї: "Ні одна ідея не перемагала, яка не носила прикмет "романтичної" доктрини, яка не мала на своїм чолі фанатиків. Також не перемагала й та ідея, що не просувала людськість в її розвитку хоч на один крок наперед" [5, 382]. Зрозумілою стає незамінність для незалежної держави, народу ролі національної ідеї, що визначає спосіб мислення і діяльності соціуму, його творчої потужності як способу мети до повного її досягнення в реальності. Ідеал – величина змінна, що постійно розвивається,

формується, долаючи суперечності мінливої соціальної дійсності, в міру його досягнення набуває соціальних і культурних рис "спадковості", традиції для нації; передається від покоління до покоління, зберігаючись у суспільстві допоки воно є суб'єктом історії чи вважає себе таким. Саме ідеал надихає людей на зміни соціально-політичної дійсності і самих себе, робить їх стосунки моральними: "Мірилом сили і вартісності соціальної теорії є не її "оригінальність", "об'єктивність", "науковість", "логічність", — а здатність підіймати живих, реальних людей на творчі громадські діла. Для доказу правдивості всякої соціальної теорії більше варте одне добровільно віддане за неї людське життя, ніж сотні "науково" написаних творів..." [6, 115].

Національний ідеал втілюється в сукупності цінностей суспільства, реалізується в соціальних нормах, єднає людей, регулює їхні стосунки. Мудрість відшліфованого століттями історичної боротьби народу національного ідеалу ґрунтується на тенденціях суспільного розвитку; він активно формує особистість, її свідомість, вказує на вектори діяльності з вирішення назрілих соціально-політичних проблем. Це — динаміка самого життя, розвитку суспільства у всій сукупності соціальних відносин мудро облаштованої демократичної цивілізованої держави. Зрозумілою тому є домінантна функція української преси — працювати з передачі сучасним поколінням методології національних ідеалів як суспільного явища, що утримує народ в історії, передаючи потужні, здобуті величезними зусиллями можливості: "Коли сердечна туга і мрія українства не в сфері абстрактних цінностей, але в цінностях здійснюваних і переживаних, і коли згідно з цим темою українського мислення є щастя справедливого і, одночасно, гарного життя, тоді публіцистика буде й далі, правдоподібно, осередньою і рішачою силою тих шукань і прагнень. Вона ж у своїм, не припиненім дрібними справами і дрібними представниками призначенні є саме щоденним намаганням осмислити життя" [7, 131].

Виховання національних ідеалів публікаціями сучасної преси — складний процес, і необхідно, щоб друковані органи самі керувалися ними; щоб для них ці ідеали не були лише пропагандистськими фетишами, а усвідомленими й сприйнятими розумом і серцем провідними принципами діяльності (див. прим. 2), бо й саме суспільне явище ідеалу є складним і неоднозначним у відношеннях із людською та суспільною свідомістю. Не слід вважати, що ідеал має бути "тягарем" у нашому житті, якоюсь перепорою до свободи чи ж, навпаки, предметом сліпого культу. Оскільки цілком стабільних суспільств не буває, національний ідеал (як своєрідна точка опори) закріплює зв'язок людини з минулим, забезпечуючи орієнтацію в сучасному світі. Адже важко уявити,

щоб "зачистивши" історію, конкретику шляху, пройденого народом, щоразу починаючи новий етап суспільного поступу, держава досягла відчутних результатів, наслідуючи "чужі" зразки чи метаючись у концептуальних доктринах з однієї крайності до другої, намічаючи все нові суспільні переломи. Адже кожний новий перелом, фактично, об'єктивно є продовженням надбаного попередніми поколіннями, що не заперечує прогресивних змін у формах життя: "Збереження національно-культурної самобутності (що поступово поглинається транснаціональною масовою культурою) є запорукою політичної консолідації суспільства, без якої неможливе ні існування державності, ні окремого етносу як культурно-історичної цілісності. Саме тому особливого значення набувають дослідження можливостей ЗМІ як інструмента формування не тільки масової, а й індивідуальної свідомості та створення в ній адекватного образу соціального середовища" [8, 68].

Історико-соціологічні погляди національної журналістики (в ідеалі) через методологію бачать конкретику суспільних ситуацій, джерела й прогнозовані наслідки суспільних конфліктів на шляхах прискорюваної модернізації способу життя. Без знання векторів руху власної держави важко шукати й знайти істину, бо малопереконливим є аргумент про абсолютну свободу суджень, які ґрунтуються лише на творчій сваволі. Стиль розмірковувань про світ, реакції на світ, оцінки світу, що визначаються культурою політичного мислення, об'єктивно, на наш погляд, передбачають спирання на національні ідеали, традиції, звичаї, бо людський розум інакше опиняється в безатмосферному просторі хаосу власних суджень заради них самих, а не національного, соціального, політичного, правового й конституціонального спадку конкретного суспільства. Чи не це явище спостерігаємо сьогодні в політичному житті України з багатоманіттям так званих квазіпартій, які в багатоголосі політичних, як правило, передвиборних програм на перший план висувають не зміст, а популістську "оригінальність", ні на що не сперту й нічим не обґрунтовану: "Якийсь час на початку 1990-х років взагалі, мабуть, важко було знайти словосполучення, яке в популярних теле- і радіопередачах, на шпальтах періодики вживалось би частіше, ніж вислів "українська національна ідея" (хіба що "розбудова держави"). Щоправда, для багатьох воно стало справжньою модою, "красним слівцем", яке часто-густо бездумно тулили у доповіді, публіцистичні виступи, забобонно шукали у ньому панацею від усіх бід, рецепти для практичного вирішення завдань державотворення. При цьому годі було шукати хоча б більш-менш наближені до реалізму уявлення про сутність явищ, які стояли за цими словами" [9, 126—127].

Не обтяженому знанням національних ідей та вірою в національні ідеали політикові чи журналісту легше, оволодівши елементами техніки сучасного суспільного управління, у загальних рисах відтворювати відрізки дороги та мати певні дивіденди, не утруднюючи себе глибоким володінням суспільними процесами та баченням загального руху й розвитку. Але ж спрощення ідеалу чи незнання його завжди обмежує (якщо не заперечує) можливості суспільного поступу. Рівність прав людини і свобода вибору нею суспільно-політичних ідеалів не суперечать, а передбачають розумну еволюційність розвитку соціуму на ідеях нації, яка впродовж століть досить часто у виняткових обставинах безперервно удосконалювала морально-суспільні цінності, у часі й просторі знаходила концептуальні підходи до суспільної поведінки, що виключала б спекулятивні суспільні схеми чи форми.

Примітка 1. Діалектично складні проблеми свободи преси, окрім їх законодавчого закріплення, знаходили й знаходять виправдано уважний погляд науковців, які, на щастя, тлумачать їх не як "вседозволеність", а — тонке розуміння законів суспільного розвитку і функціональних особливостей преси; професійного вирішення публіцистичних журналістських завдань для удосконалення людини та людства, коли друкований твір одухотворений ідеями свободи й прогресу, розвиває суспільне життя незалежної та демократичної держави.

Примітка 2. Взаємозв'язки національних ідеалів із сучасністю набагато складніші, аніж проблема готових умов, у яких відбувається наша діяльність. Однак, так чи інакше, з ними має солідаризуватися українство, а не слухати експресивних політиків із їх доктринами про радикально нове майбутнє. Ідеали народу зберегли свою цінність не тому, що стали історичними, а тому, що не втратили значущість, відповідають сучасним потребам і змісту будівництва незалежної держави. Не випадковим тому слід вважати інтерес сучасних науковців до проблеми. Він дає поштовх розвитку суспільної думки і соціальної практики.

1. *Молодь України*. — 1989. — 10 груд.
2. *Українське законодавство*. — К. : IREX У-Медіа, 2004.
3. *Антонович, В. Б.* Моя сповідь : вибрані іст. та публіцист. тв. / В. Б. Антонович. — К. : Либідь, 1995.
4. *Кремень, В.* Україна: проблеми самоорганізації / В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко. — К. : Промінь, 2003. — Т. 2.
5. *Донцов, Д.* Твори / Д. Донцов. — Л. : Кальварія, 2001. — Т. 1.
6. *Липинський, В.* Листи до Братів-Хліборобів // Дзвін. — 1995. — № 10.
7. *Шлемкевич, М.* Новочасна потуга: ідеї до філософії публіцистики // *Верхи життя і творчості*. — Нью-Йорк ; Торонто, 1958.
8. *Гриценко, О. М.* Мас-медіа у відкритому інформаційному суспільстві й гуманістичні цінності / О. М. Гриценко. — К. : ВПЦ "Київський університет", 2002.
9. *Курас, І. Ф.* Етнополітологія: перші кроки становлення / І. Ф. Курас. — К. : Генеза, 2004.

